

Schiederja ukvarja s pojmom delne vključenosti, ki je značilna za moderno družbo. Prispevki, ki se nanašajo na drugo polovico 20. stoletja, so, z izjemo C. Caruso, ki se ukvarja z individualnimi usodami italijanskih migrantov v Belgijo po drugi svetovni vojni, izrazito usmerjeni v preučevanje izbranih politik moderne države. Zlasti prispevki, ki se ukvarjajo z moderno družbo, kažejo na obseg, ki ga lahko doseže koncept izključenosti in vključenosti v daljšem časovnem okviru. Prispevek R. Folz, S. Musekamp in S. Schiederja je osredotočen na solidarnost kot eno od značilnosti zunanje politike na primeru odnosov Evropske unije in ugotavljanja razlik med odnosom Nemčije in Francije do držav severne Afrike, območja Pacifika in Karibov. Na podlagi socioloških teoretskih pristopov avtorji interpretirajo zunanjo politiko na modelu sociologije recipročnosti, in ne kot postkolonialistično dejanje strateškega darovanja, torej pomoči, ki služi interesom in koristim darovalca. Solidarnost naj bi bo njihovem mnenju temeljila na obojestranskem izpolnjevanju pravic in dolžnosti, družbenih povezav darovanja, sprejemanja in vračanja. To darovanje je na eni strani prostovoljno, a na drugi tudi obvezujoče. N. Blaes-Hermanns se posveti posebni neodvisni nemški priseljski komisiji in javni debati o njej, S. Schieder pa spremembam v pojmovanju solidarnosti v kolektivnih načinih razumevanja v sodobnosti in bližnji preteklosti.

Lahko trdimo, da je rdeča nit prispevkov preučevanje načinov, interpretacij in dojemanja solidarnosti kot temeljnega načina vključevanja v družbo in oblastnih mehanizmov kot ključnega načina izključevanja iz družbe. A že sami avtorji s študijami primerov večkrat dokažejo, da tovrstno polariziranje ne zdrži. Na splošno lahko povzamemo, da se avtorji ukvarjajo bodisi z izredno specifičnimi problemi bodisi z iskanjem splošnih značilnosti procesov izključevanja in solidarnosti, nekateri, sicer redki, pa se usmerijo tudi na raven posameznika in individualnih zgodb. Nekih splošnih ugotovitev tako ni mogoče potegniti, zagotovo pa prispevki opozarjajo na heterogenost kolektivnih/družbenih/oblastnih ter individualnih odrazov solidarnosti in izključevanja.

Dragica Čeč

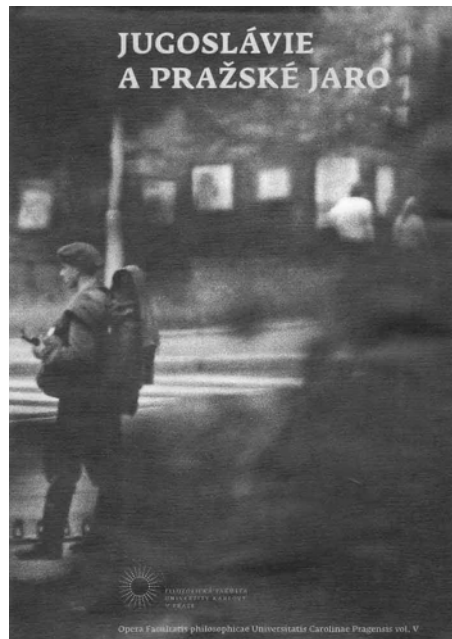
Jan Pelikán: JUGOSLÁVIE A PRAŽSKÉ JARO. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, TOGGA, 2008, 377 str.

50. obletnica madžarske vstaje leta 2006, 40. obletnica zatrtja tako imenovane praške pomladi leta 2008 in proslava ob 20. obletnici padca berlinskega zidu novembra 2009, ki je, kot je simbolično pokazala osrednja manifestacija v Berlinu, povzročila »dominski« padec socialističnih režimov srednje in vzhodne Evrope, so

knjižne police napolnile s publikacijami, namenjenimi obdobju hladne vojne. Izšli so spomini posameznikov, bolj ali manj aktivno vpletenih v revolucionarne dogodke, bolj ali manj lucidne analize komentatorjev in analitikov ter pomembna znanstvena dela, ki so z novimi, interdisciplinarnimi prijemi ali na podlagi nove, še neuporabljene arhivske dokumentacije razkrili in pojasnili pomembne vidike iz časa hladne vojne. Med te gre vključiti monografijo zgodovinarja Jana Pelikána, docenta na Filozofski fakulteti Univerze v Pragi, ki je v češčini izšla pod naslovom Jugoslávie a pražské jaro (*Jugoslavija in praška pomlad*). Avtor se je dela lotil z metodološko-interdisciplinarnim pristopom in združil še neuporabljeno arhivsko gradivo s številnimi memoarskimi spisi, ki jih je dopolnil s pogovori takratnih protagonistov (med drugimi tudi z Latinko Perović) in poleg literature uporabil tudi serije izdanih dokumentov, predvsem češke oziroma češkoslovaške, pa tudi ruske in srbske (jugoslovanske) provenience. Delo je nastalo na podlagi arhivskih virov, ki se nahajajo bodisi v Beogradu (Arhiv Jugoslavije, arhiv jugoslovanskega zunanjega ministrstva in arhiv Muzeja zgodovine Jugoslavije) bodisi v Pragi (arhiv češkoslovaškega zunanjega ministrstva, Narodni arhiv, arhiv Inštituta za sodobno zgodovino).

Pelikán se že več let ukvarja s preučevanjem območja jugovzhodne Evrope in predvsem zgodovine bivše Jugoslavije. O tem je napisal več znanstvenih člankov, poglavij v zbornikih in knjižnih del, ki se ukvarjajo z jugoslovansko zgodovino, kakršne so npr. monografije *Dějiny Jugoslávie 1918–1991 (Zgodovina Jugoslavije 1918–1991)* z Miroslavom Tejchmanom, *Dějiny Srbska (Zgodovina Srbije)*, s kolektivom drugih čeških strokovnjakov na področju balkanistike, *Jugoslávie a východní blok 1953–1958 (Jugoslavija in vzhodni blok 1953–1958)* in mnoga druga dela, ki pobliže analizirajo zlasti politična vprašanja jugoslovanske preteklosti.

Svojo večletno raziskovalno vneto je Pelikán tokrat uporabil in usmeril v analizo manj znanih vidikov obdobja »praške pomladi«, enega pomembnejših dogodkov druge polovice dvajsetega stoletja, ki je bistveno vplival na češkoslovaško zgodovino, a ga lahko smatramo tudi za enega ključnih trenutkov hladne vojne in celotne evropske zgodovine. Češkoslovaško je namreč od sredine šestdesetih let prejšnjega sto-

letja zaznamovala liberalizacija družbe, ki je bila rezultat zapoznele destalinizacije lokalnih razmer in ki se je kazala tudi na najvišjih političnih funkcijah. Dotedanji komunistični vodja Antonín Novotný ni bil več sposoben omejevati klicev po učinkovitih reformah, ki bi tako v gospodarskem kot tudi v političnem smislu spremenile in modernizirale češkoslovaške razmere. Sovjetski *padrino* Brežnjev ga ni bil pripravljen brezkompromisno podpreti in tako tvegati nelagodje in proteste v zahodni marki svojega imperija. Tako so reformisti znotraj vodstva češkoslovaške komunistične partije zgrabili priložnost in v začetku januarja leta 1968 izvolili novega prvega sekretarja, Alexandra Dubčka.

To je dogodek, s katerim Pelikán začenja analizo dogodkov in ki daje krila njegovi analizi na relaciji Praga–Beograd–Moskva. Avtor namreč pojasnjuje, da bi bila preučitev češkoslovaško-jugoslovanskih odnosov nujno nepopolna brez upoštevanja in vključitve tretjega, sovjetskega člana v verigo dogodkov, predvsem na relaciji jugoslovansko-sovjetskih odnosov. Zato se že od samega začetka, v prvem od trinajstih poglavij, ki sestavljajo monografijo, ustavi pri prikazu jugoslovanskih odnosov z državami, ki so sestavljale sovjetsko konstelacijo v srednji in vzhodni Evropi v obdobju 60. let, ko so se stiki med Beogradom in Moskvo, in posledično drugimi evropskimi socialističnimi sredinami, začeli postopoma izboljševati. Opis teh odnosov predstavlja odskočno desko za prikaz češkoslovaško-jugoslovanskih stikov v obdobju, ko je reformistično krilo stopilo na oblast v Pragi, v začetku leta 1968. Čeprav bi pričakovali, da so bili odnosi med državama tesni in prijateljski, saj je Jugoslavija predstavljala model, h kateremu naj bi težili sovjetski sateliti za uveljavljanje lastnih nacionalnih interesov, so prav zaradi tega, da ne bi v Moskvi vzbujali suma o češkoslovaški »odcepitvi«, stiki ostali v glavnem precej hladni. V Pragi so se bali, da bi v Moskvi tako politiko interpretirali kot kontrarevolucionarno in nato posredovali kot na Madžarskem dvanajst let prej, ko so s tanki preprečili samostojnejšo politično linijo Imreja Nagyja. Po drugi strani se tudi v Beogradu niso posebej ogrevali za tesno zблиžanje s Prago, saj so se bali, da bi v Moskvi tak korak jemali kot željo po vzpostavljanju paralelnega bloka socialističnih držav. Čeprav so nekateri krogi jugoslovanske politične elite z zanimanjem spremljali dogajanje na Češkoslovaškem, je zlasti Tito ostajal precej hladen do češkoslovaškega reformističnega gibanja. Ni ga kritiziral ali ga kakorkoli zaviral, a ga tudi ni odkrito in velikodušno podpiral. V pogovorih, ki jih je imel z Brežnjevom v Moskvi aprila tistega leta, je sicer polemiziral s sovjetskim vodstvom o situaciji na Češkoslovaškem, saj je v nasprotju z njimi trdil, da ima češkoslovaško vodstvo situacijo pod nadzorom in verjel, da mu bo uspelo izvesti destalinizacijo brez izstopa iz Varšavskega pakta, a je hkrati podcenjeval namere Moskve in ostalih sovjetskih satelitov, da bi se reformam na Češkoslovaškem postavili po robu z vojaško intervencijo. Eskalacija napetosti, ki je sledila v naslednjih mesecih, je od jugoslovanskega političnega vodstva zahtevala, da se intenzivneje sooči in ukvarja s češko-

slovaško krizo. Tito je javno kritiziral sovjetsko politiko vmešavanja v češkoslovaške notranje zadeve in ni več odlašal z obiskom Češkoslovaške, tako da je v začetku avgusta priletel v Prago. Čehi in Slovaki so navdušeno sprejeli jugoslovansko delegacijo, ki jo je med drugimi sestavljal tudi Stane Kavčič, a obisk ni bistveno pripomogel k izboljšanju kaotične atmosfere in nejasne politične situacije. Titov mit in njegov lik socialističnega Davida, ki se je uspešno uprl sovjetskemu Goljatu, je entuziastično deloval na češke in slovaške množice. A Tito se je želel predvsem izogniti konfliktom, ki bi lahko destabilizirali tudi jugoslovansko ravnovesje, zato je češkoslovaškemu vodstvu svetoval previdnost in zmernost. Vendar njegov obisk ni bistveno spremenil toka dogodkov in vojske držav Varšavskega pakta so v noči 21. avgusta 1968 napadle Češkoslovaško in prisilile Dubčka ter ostale voditelje, da so preklicali svojo politično linijo. Intervencija na Češkoslovaškem je presenetila Tita, ki se je zbal, da bi podobni posegi lahko ogrozili tudi Jugoslavijo. Vrstile so se obsodbe na račun vojaške zasedbe in čeprav je Kremelj zatrjeval, da Jugoslaviji ne grozijo podobni ukrepi, so v naslednjih mesecih odnosi med Beogradom in Moskvo ostali ambivalentni in nejasni. Ko so se napetosti postopoma polegale in se je v teku leta 1969, ko je Dubčka na čelu češkoslovaškega partijskega vodstva zamenjal Gustav Husak, začel kazati tako imenovani proces normalizacije češkoslovaške družbe, je Tito situacijo spretno izkoristil, da je navzven obsojal intervencijo na Češkoslovaškem in tako ohranil podobo iskrenega zaveznika češkoslovaške suverenosti, v notranji politiki pa postavil temelje za odstranitev liberalnejših in reformističnih elementov, ki bi lahko škodili njegovemu režimu, kot je to dejansko storil v začetku sedemdesetih let.

Pelikánova pripoved se zaključuje z letom 1969; prek natančne in sistematične preučitve arhivskega gradiva, ki obsega nekaj več kot tristo strani, je tako mogoče slediti zanimivi in inovativni interpretaciji, ki podira nekatere mitske predstave o Titu, jugoslovanski politiki in njenih predstavnikih v povezavi z dogajanjem na Češkoslovaškem v drugi polovici šestdesetih let, s praško pomladjo in njenim zatrtjem, ko je, tako trdi Tony Judt, dejansko umrla duša komunizma.

Borut Klabjan